

կրնան ճերմկուհիլ քիմիարար՝ առանց իրենց յարգը կորսնցընելու։ Կանափե շինուած եւ յետոյ ճերմկուած նիւթերն կրնան ամէն երանգով լաւ ներկուիլ, եւ այժմսմ գործածական որեւէ նիւթոյ Տեա միջիլ։ Որով Տեաեւ այս նոր մանուածն իւր աժանութեամբն եւ արտաքայ կարիքի դիմացկունութեամբն ի մանուարի պարկ՝ շուան եւ այն շինելու կը յարմարի, ըստ այսմ ուրիշ ամէն միջակից նիւթոց Տեա կրնայ ասպարէզ ելլել։

Կանափի տեսակարար կշիռը շատ նուազ է քան բուն կանեփերն, իսկ դիմացկունութիւնը շատ անաւել. 8-25 միլիմէր տրամագոյժ շուան մը՝ ձեռքով երեքպատիկ ոլորուած, 180 քիլոկրամ ծանրութեան կը դիմանայ եւ չի փրթիր։ Մոսկուա շինուած կէս մասնաշափ Տաստ պարան մը 625 քիլոկրամ ծանրութեան ներքեւ փրթած է։

Եթէ նկատենք, որ Ռուսաստան տարին 150 միլիոնէ աւելի պարկ կը գործածուի, որոնց երրորդ մասը զրաքն կը բերուի, չենք սխալիր եթէ Տաստաստեմ, որ այս նոր մանուածին գիւտը Ռուսաստանի Տամար շատ մեծ նշանակութիւն ունի։ — Արդ յարգոյ Տայազգի վաճառականը այս գործին պէտք են ամենայն մասնաշափ պարագիլ եւ մանրազինք քննութեանց ենթարկել եւ չթողուլ, որ միայն օտար շահագէտը (spéculeur) այն վաճառքէն մեծամեծ օգուտ քաղեն, այլ քանակ այս շահաւետ առիթն անձամբ գործածել եւ օգտուի։

Սոյն առեւտրական կարեւոր տեղեկութիւնները խմբագրութեանս Տածեցաւ տալ Տայազգի Պր. Ջատիկ Ռորոմիլէ, որ իւր Վիեննայի անուանի վաճառատնովն եւ զանազան յարաբերութեամբն ծանօթ է ազգայնոց թէ Վիեննան եւ թէ այլ անուանի քաղաքաց մէջ։

ՆՄՐ.

ԲԱՐԱՌՅԱԿԱՆ

ԽԱՆՈՒ ԺԵՓԻՉ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԵՐՄԵՆԵՆԵՐԵՆ ՎԵՐ ՄԷ

(Հարմարութիւն)

7. Խոնդրոյթիւն։

Քսոյ գէպերուն վրայ քանի մ'օր անցած էր, Տոննա իլպապէլա գտնեց վրայ սաստիկ Տակուրի թիւն կ'ընէր, եւ գտնէ այլաշափ գիտէր որ իւր անանտն խիւնէնէին Տեա տեսակցութիւն ունեցած չէ։ Նոյն միջոցին՝ խիւնէնէին վրայ գէթ լընդՏաւուրն տեղեկութիւն առնելու բաւական ժամանակ

եւ առիթ ունեցած էր, եւ ըստ լատններէն՝ թէ եւ անոր անձին պատուարութեան վրայ բնաւ տաւալականաւ պատճառ մը չունեցաւ, լայց արտաքին Տանգամանքն իրբը շատ խեղճ կ'երեւային։ Նոյն իսկ զաՏերիցուն անոր ունեցած սերն՝ այս նկատմամբ փոփոխութիւն չէր պատճառէր. վասն զի Կարսիա Մորեիոյ իւր ազգականաց իսկ կողմակալութիւն ընելու օտուներէն անգամ այնչափ կը զգուշանայ, որ շատ անգամ տերութեան պաշտօններն իւր մեծաւորաց զանալով՝ օտարականաց կուտար։ Անոր Տամար զխիւնէն ալ իւր առնութեան կացնէրուն մէջ այն ատենն առած էր, երբ զինքն աւելն կողմանէ տասակ գտաւ. իսկ աւելի յառաջ երթալու Տամար՝ միայն մեծ ընդունակութիւն մը կամ ծառայութեան տարիք կը պահանջուէր։

Գտնէ յիշ մ'ըլլար, որ Կարսիա տերութեան գլուխը պիտի մնայ։ Բայց եւ ոչ այս կար։ Տոննա իլպապէլա բաւական աշխուրջներ, եւ իւր տան մէջ պատահածներն լաւ կը տեսնէր։ Մտոյք է, զաՏերիցուն գէմ՝ պատրաստուած վաճառանութեան մանրամասնութեանց տեղեկալ չէր, բայց կը տեսնէր որ զաՏերիցուն Տակաւակ Տգոր կուտակցութիւն մը կար, որով Տեաեւ քաղաքական կենաց մէջ՝ կայուն կցութեանց յարաբերութեանց պէս փոփոխական բան չկայ։ Կնար գտնէ գուշակի թէ Կարեյի է որ որ մը Տակաւակ կողմակցութիւնն տերութեանն օտնէր ձեռք անցնէ, եւ այն ատեն Գոլանդոյի տունը չէր կրնար զխիւնէն պաշտպանել, այլ մանաւանդ նոյնպիսի փորձ մ'ընելով կրնար կասկածանաց տակ իյնալ։

Ուստի աւելի Տանդայական կ'ըլլար Տոննա իլպապէլայի, եթէ Տուրիքի մը Կարսիայի յայտնի կողմակցիցներէն մէկն ընտրած չըլլար։ Սակայն խիւնէնէին թէ վիճակի եւ թէ ընտրութեան իմը պատուաւոր էր. ուստի եւ չէր կրնար իւր գտնոր ընտրութեան գէմ ելլել, թէ եւ արտաքին պատճառաց Տամար պաշտպան կը Տամարէր իւր Տաւանութիւնը զանալին։ Իւր աղկան պապապայ երջանակութիւնն այնչափ ապահով չէր տեսներ, թեաւ տարակարգ չէր, որ իւր ամուսինն ալ բացէ ի բաց պիտի մերժէր իւր գտնոր այս ընտրութիւնն։

Նոյն միջոցին Քիդոյ Տասած էր իւր Եակոյ որդին՝ Փանտէր Կոյ Տուլանտացուն Տեա, զոր նախ իւր քեռորդուոյն ներկայացուցած եւ Ետքն ալ չէր կարծեցուցած էր։ Որդուոյն եւ գառնալովն Գոլանդոյի տունն նոր կենդանութիւնն առած էր։ Եակոյի ընկերակից երեսասարդներն վերջին երկու շաբաթներէն շատ աւելի յաճախ կու գային։ ԸնդՏակաւակն ծեր Գոլանդոյ զաՏերիցուն Տեա տեսնուէն չէն ի վեր շատ քաշուած կ'երեւար։ Տուրիքիայի յարաբերութեան նկատմամբ ուրիշ բան բաւ չէր, կ'երեւար որ իւր ամուսնոյն Տեա խօսածը բաւական կը Տամարէր. իսկ ընդՏակաւակն ամուսինն ալ կը զգուշանար ամեն բան լաւ շինացած եւ ընկելի շարունակ՝ այս փոփոխ ինդրոյն վրայ խօսելէն։ Այսպէս՝ զխիւնէն անձամբ Տանդան իրեն անՏգաժ շատ Տարկաւոր կ'երեւար։ Երիտասարդին վրայ լատններէն սաստիկ միտութիւն մ'ունեցած էր անոր։

Գոլանդոյ վերջին օրերը քաշուած կենաց մը կ'անցընէր։ Նոյն իսկ Կուայաբիլէն դարձող Եակոյ

որդին զժամակով իմամբ բնութեանցաւ, եւ շուտով գարեկալ իւր գրասենեակին առանձնացաւ: Ամբողջ օրը հոն կ'անցնէր, եւ իրիկունը ձիով հեռուստ արշաւանակէր իրեն, եւ սովորաբար ուշ ատեն օտարիկ յայնժամ ետ կը դառնար, այնպէս որ շատ անգամ ամուսինն հոգեբու եւ անհկուսեանց մէջ կ'իյնար:

Գահերիցուն կէր Յոննա Մարիանա ալ՝ Գունանդայի ամուսնոյն չափ հոգեբու եւ անհկուսեանց մէջ էր: Բնականապէս Մարիանայի հոգեբն թաղուին ուրիշ տեսակ էին. այսինքն իւր սիրելի ամուսնոյն կենացը վրայ կը թողար: Այս վերջոյն զբաղուած վտանգաւոր կիսանկիւն իրեն ծանօթ էր, Ամուսնուսման աղաւթ-օրմանկեց (Փրանմաններու) մեծ ժողովք մը մէջ Յոն Վարդապետ պատմութեան վճռուելուն լուրն մինչեւ իւր ականջն հասած էր: Իրայց իւր ամուսինն կատարով իբրեւ սնտար երկիւղ ի թոյց փախաւորու. կը ջանար: Կանայի ուր ուղբէն ծածուկ մնացած չէր, որ նոյն իսկ գահերէցն ալ այս լուրուն կը հաւատար: Եւ թէպէտ իւր ամուսնոյն հասարակաց բարոյութեան համար մատուցած զոհ մեծ կը համարէր, բայց ո՞վ կրնար խանդակաթ տիկնոջ զժամակիւն, եթէ վրէշտ ու հոգը զինքը պահպանած ատեն՝ մտքէն անցնէր թէ արդեօք իւր կենացը տերութեան բարօրութեան համար վտանգի մէջ չէ՞ր ինչեւէն աւելի մեծադոյն պատմութեան ինչ շուտե՞ր Կարսիա բնութեանցը համար իւր կենաց զգուշութիւնն ընելու:

Բայց ինչ այս լուրով միայն ընցած չէր: Յոննա Մարիանա քանի մ'օր յառաջ առտու սեղանին վրայ գտած էր այն տումիկը, զոր Կարսիա կարող էր համար Գործնդիւնի տուած էր. որուն մէջ ոչ թէ անորոշ կերպով մահ կը ապառնացուէր, այլ նաեւ իւր ամուսնոյն սպաննուելու ժամանակն ալ որով էր յայտնուէր: Յոննա Մարիանա՝ որ քանի մ'ամիս յառաջ իւր աղիկան մեռնելուն խոր տըրտմութեան մէջ էր, իւր ամուսնոյն պատմութեան սպառնալեզրը բոլորովին ինքն իրեւ էաւ: Թախանձած էր, որ հրատարի այն գահերիցայ թիւնն՝ որ իրեն համար կարևորն էր: Իւր ստատիկ յուզման մէջ՝ զեռ անշարժ հաս մանչ տղու մը ապաղայ վիճակին վրայ մտադիր ըլլաւ իւր ամուսինն: Ի՞նչ էր: Յոն Կարսիա հաստատուն կեցաւ: Սիրելիք կերպով կնոջը կասկածանքը փարսաւելաւ կը ջանար. սակայն իրեն զեմ այսպիսի որդոււմ եղած ըլլալուն հաւատալայ չէր կրնար աւանդու: Բայց կ'ըսէր թէ այս պէտք չէ՝ որ Աստուծոյ եւ ժողովրդեան զիս կռած պատշտունն հրատարկու. առիթը ըլլայ ինձի: Այս անկն քան պատահեցաւ այն օրն, երբ Գործնդիւ գահերիցուն այցելութեան եկաւ՝ նոր բնարութիւնն ընդառնելու պիտը համոզուելու համար:

Այն ժամանակն սկսեալ՝ Յոն Կարսիա թախանձութեան զգածմանց մէջ ինկած էր: Մահուան չէր վախեցար. այլ աւելի կը ցաւեր անորոշ վրայ՝ որ զինքը մէջնորոյց վերջընեմ համար կ'ուզէին գաղչոյն գործածել: Նոյն զգածումը կը տիրէր իւր վրայ՝ երբ քանի մ'օր տեղն իւր բնակարանին մէջ՝ այլեւայլ գաւառներէն եկած անդկուսեանք ինքները կը կարդար: Այս վերջին ժամանակներս աւելի կը ջանար, որ տերութեան գործողութիւններն ըստ

կարելոյն իւր բնութեանց շրջանին մէջ կատարէ. իւր զինուն վրայ ծփացող մահուան տեսին պարն մէջ բաղանդ մը զարթեցած էր, որ երկրորդ վրայ անցնելու. քիչ մը ժամանակ կարելի եղածին շափ իրեններուն քով անցնէ: Այսպէս իւր զրեթէ հնգամայ տղան ալ մեռնոյն խցին մէջ կը խաղար:

Եանկարծ տղան վեր ցարեց՝ հորը վրայ վաղցն եւ իւր բաղիկներն անոր ծնկան վրայ խաշաձեւ. դնելով ակնկալութեան հորը երեսը կը նայէր: Տղուն ըսուած էր որ հորը գործելու ատեն արգելք չըլլայ, անոր համար խոսեւ չէր համարձակեր:

“Ի՞նչ կ'ուզեմ, Գարսիէլ, հարցոյց գահերէցն, ձեռքը տղուն զանդաւհէր զինուն վրայ դնելով:

“Կ'ուզեմ՝ դիտեալ թէ Մարիանա ո՞ր է: Մայրս ըսաւ, որ քորիկս մեծցած ատեն հետս պիտի խաղայ. իսկ հիմայ զինքն ալ ամենեւին չեմ տեսներ, եւ երբ մը ըլլան կը հարցընեմ, մայրս կը սկսի լալ:”

“Մարիանա Աստուծոյ զնայ, որ ամէնքս ալ զինքը գարեկալ պիտի տեսնենք. բայց պէտք է որ բարի ըլլատ թէ հոն երթալ կ'ուզես:”

“Հայր, երբ պիտի երթամ Աստուծոյ, Կարսիա Մարեայ վեր ցարեց: “Ըստով, արդեակ, զքեզ պիտի թողամ եւ առ Աստուած պիտի երթամ, քորիկդ տեսնելու համար:”

“Հայր, զիս ալ հետդ կ'առնուս, հարցոյց տղան իւր ականջներէն:

“Ո՛չ, կրկնեց Կարսիա տխուր ժպիտով, շատ կանուխ եւ մօրք համար շատ ծանր կ'ըլլար. դուն պէտք է որ մօրդ քով մնաս:”

“Ի՛նչ, գարեկալ ետ պիտի շղթաւ:”

“Ո՛չ, դուն մօրք հետ առանձին պիտի մնաս, եւ անոր լացած ատեն զինքը պիտի միջիւծ արես:”

Այս միջոցին սենեկին դրան առջեւ բարձրաձայն աղաղակ մը հնչեց: Մարիանա գահերիցուն կինն՝ ամուսնոյն խուցը կու գար, եւ անոր վերջին խոսքերն լսած էր: Կանացի սուր բնազդամբն անմիջապէս խոսակցութեան ճիւղին ինչպէս էր: Ամուսնոյն վրայ վաղցն եւ ջղաձգութեամբ անոր թեւը բռնեց: “Գարսիէլ, նոր ընէր աւուր. այս, կերպարանացդ վրայ կը նշմարեմ զայն: Ի՛նչ կ'ըսեն այս Կարաջա՞ն գրութիւններդ:”

“Ո՛չ, ինչ, սիրելիս, մեր անձին վերաբերեալ բան չէ, ըսաւ գահերէցն հանդարտութեամբ. բայց կ'աղաչեմ՝ կենացս վրայ ոչ ոք չի տար: Ինչու՞ այսպիսի կը խօսկիս:”

“Անո՞ր, կը հարցընես, երբ ամէն անկեան մէջ մարդասպան մը կը նշմարեմ, որ գաղչոյն վրայ կը ծածկընէ:”

“Այո, կնոյն կը հարցընեմ. վտան զի ամէն անկեան մարդասպան մը կայ բռնէ Բ՛նչ կրնայ նշանակել: Ստոյգ կ'ըսեմ՝ իմ կենացս պատանալով վտանգաց փորձադոյնք մը այս: Աստուած ամէն մանրերկրորդ պէտք է որ կենդն պահպանէ, եւ եթէ հազար գաղչոյն ալ շարժի վրաս՝ Աստուծոյ ուզածէն եւ ոչ մանրերկրորդ մը յառաջ կրնայ կենաց վերջանալ: Իրք ալ ըսաւ. քիչ մը լուսէն ետքը թեւերը խաշաձեւ բռնելով, ամէն ժամ հա-

գարումէկ փառեայ կը սպառնայ մեր կնիւնը, եւ բնաւ հող չենք ընել. եւ երբ յանկարծ չարագործի մը միտքն ինչոյ իւր գաշլոյնն որդւլ, մեր աղաղակն զաշխարհ ամենայն կը լքեցնենք, որպէս թէ փառեայի մ'աւելնալէ կամ նուազելը մեծ նշանակութիւն ունենայ:»

«Գարեիւէլ, կրիեմք կինն գառնացեալ, երկուքին մէջ մեծ տարբերութիւն կայ: Մեր կեանքն Աստուած տուած է, իրենն է, եւ ուզած ատեն կրնայ աւանուլ. — ասոր՝ կ'ուզեն զբախտութիւն ըսէ, կ'ուզեն կարգադրութիւն մը՝ որ ամենուն գլուխն ալ պիտի զայ, բայց մարգիկ...»

«Կարծես որ կրնամ իմ կեանքս բառնալ, բնաւ Կարսիս ամուսնոյն խօսքն ընդհատելով: Իմ կեանքս Աստուծոյ ձեռքն է. եթէ բոլոր դժոխք Դժուատորի վնայ թափի, առանց Աստուծոյ թղլուտութեան եւ ոչ մէկ մտայն կրնամ անապառ. իսկ եթէ Աստուած թղլլ տայ, փոխանակ լաւ՝ ուրախացիր: Սիրտս կ'ունէ ինծի, որ ցորենէ հասունցած է. ես՝ Աստուծոյ ինծի տուած զբաւթեան չափ աշխատեցայ. իսկ եթէ ինք ուզէ որ իւր պատուանէ համար արիւնք թափեմ, ինչուն պիտի զարհուրիմ: Մարելիս, բնաւ գահերէցն աւելի խանգաղաւանքը՝ կ'ունի ձեռուորները բռնելով, եթէ Աստուած զմարդ հիւանդութեան անկողնէն իրեն կոչէ, որպէս ալ կատարեալ մէկն ըլլայ, միշտ գատաւանեմ զարհուրելու. եւ իսկ եթէ թղլլ տայ որ մէկը մարտիրոսութեամբ մեռնի, այնպիսի ուրախութեամբ իւր սպաննոյն ողնչենելու է. փասն զի երկրեց երթալու ծախքս կը բաժնայ իրեն այն մարգաստանը, եւ իւր անուան երկրաւոր անմահութիւն կը շնորհէ:»

«Այն կու գան, կու գան մարդասպանք. աղմուկ կը լսեն, գուցէ կինը ձեռուորներով զլուրը զարնելով: Դայէ մեծ հրապարակը կու գան, առաւմարութիւնն սկսեմ է: Կարսիս, Կարսիս, աւելութեան կնիւնն անոնց առջեւ չենաւ, եւ ուրիշ երկիր մը փախչենք, ուր պատուաւոր մարգու մը կենաց այրպէս փտանգներ չեն սպառնար:»

Իրօք ալ հեռուէն՝ աղմուկ մը կը լսուէր. Կարսիս պատահանին քով գնաց: Քիզոյի գլխաւոր փողոցն սեւ զանգեմած մը զեպ ի տեղութեան պալատը կը շարժէր:

«Կին, թող գան, թող գան. ես պատրաստ եմ:»

«Անամէծ մարգիկ, գուցէ Մարիանա. զօրքն ալ ապաստանաց հետ կը միանայ. տես ասոնց զլուխն անցեր են Սալաթը, Սեւեղ, Կեվերս բարեկամներդ. անմէծ հոմալոգներս: Պալատին պահանջներն զինուորն, եւ մեր փախուստը պաշտպանեն: Որդեակ, աղաչէ Տօրք, որ ասիկ երթամ:»

Գարեիւէլ զմայրէ կ'առնէ իրմէ ելած տեսներով, սկսաւ լալ. եւ ձեռքերը վեր վերցուց:

«Թող զիս, Մարիանա, ըսաւ Կարսիս հրամայելով՝ անշուշտն սկսան փողիլ. հիմայ ամուսնոյդ ըլլալու ժամանակը չէ. հասարակապետութիւնն իւր գահերէքը կ'ուզէ:»

«Կարսիս, Կարսիս, գուցէ կինն եւ ձեռուորները գալարելով գետին ինկաւ: Ջիւն եւ սրգեակի կը մեռցնեն:»

Այս միջոյին զինուորներն ու ժողովուրդն՝ սկսան պալատին առջեւ հրապարակը լեցունել: Ոմանք խուճի խուճի եղած՝ պալատին քովի փողոցները բռնեցին եւ զԿարսիս, որ տան կողմնակի թեկին պատահանին քովը կը կենար, տեսան: Ոմանք մատով կը ցուցնէին զինքը, եւ մեծ բազմութիւն մը զեպ ի այն փողոցն սկսաւ յառաւանդալ:

Գահերէքը պատահանը բացաւ. եւ որտաւ ձայն գուցեց. «Բնակիւք Քիզոյի, ի՞նչ կ'ուզէք:» բայց ժողովուրդեան գոռոցող աղաղակէն ձայնը չտուեցաւ: Սկսան թաշիկնակ եւ գլխարկ շարժել, իսկ զինուորներն իրենց գլխարկները տուրի ծոյրն անցուցին. «Կեցցէ գահերէցն, Կեցցէ Կարսիս Մոռնեայ, Կեցցէ հրամանապետն:» այսպէս կը գուցէ բազմութիւնը:

«Բայց, Մարիանա, ըսաւ Կարսիս հանդարտութեամբ, այս ապաստանութիւն չէ, կամ զոնէ քու կարածոր չէ: Ցած ձայնիւ աւելցուց վրան. Աստուած իմ, զորացոր զիս, որ չյաղթուիմ:»

Մարիանան ի սկզբան չէր կրնար ականջն հաստալ. կամոյց կամաց ոտը ելաւ: Քիզ մը յառաւ ունեցած անվարկութենէն ու աստապէն գոռոցաւ՝ պատահանին մըծանցաւ. ժողովուրդը զինքը տեսնելով՝ սկսաւ դարձեալ զոնչել. բնական էր, որ այս զգածմանց փոփոխութիւնը Տօնին Մարիանայի վնայ մեծ ազդեցութիւն ընէր, յանկարծ ոգեւորուած՝ իւր որդին պատահանին առջեւ հանեց եւ սկսաւ դուլել. «Բնակիւք Քիզոյի, այս անշուստաւ մանկան չարք՝ մարգաստաններու կատաղութենէն ազատեցէր:»

Վազէն իւրացուցիւ աղաղակ մը լուռեցաւ. «Կորուսին սրիկաներն, մահ չարագործաց, Գուցէ կատաղութեամբ ժողովուրդն, ոմանք ալ զեւ շարունակ:» Կեցցէ Կարսիս, Կեցցէ հրամանապետն Կաղաղակէին:

Յանկարծ գուռը բացուեցաւ: Խիսնէնս գլխիւրաց, համազգեստն տակնուվրայ եւ քրտանց մէջ ներս յարձակեցաւ. «Տէր գահերէց, գուցէ, յանուն Քիզոյի ժողովուրդեան եւ զօրաց՝ պատգաւ մատրութիւն մը Ձեզի հետ խօսիլ կ'ուզէ:»

«Թող գան, խիսնէնս, ըսաւ գահերէցն, եւ տրամուծեամբ այս խօսքերն աւելցուց. «Գիտեմ՝ ինչ կ'ուզեն: Քանի մ'որ յառաւ գուն անոնց խօսնակն եղար: Չէ, չեմ կրնար, վրան զի պատշաճ չէ: Գոն յերս բեր զիրենք. որչափ որ խցիս մէջ տեղ կայ՝ թող գան: Ամէնքը թող իմանան թէ թագաւորական թագ առաւորութեան ատեն՝ հասարակապետութեան գահերէցն ինչ կը պատասխանէ:»

Խիսնէնս գրան փեղկերն բացաւ: Քիզոյի կառավարի փրանկիսկա Սալաթը, ծերակուտի գահերէցն՝ Ռոսփայէլ Սեւեղ, եւ վերին տեղակալն՝ Եռզէ Կեվերս ներս մտան, ասոնց ետեւէն ամեն գատակարար եւ աստիճանէ խառն բազմութիւն մը, որոնց մէջ կային նաեւ զօրաց պաշտօնականներն ու զինուորներն: Սենեակն՝ ասոնցմով լեցուեցաւ եւ ամենուն երեսոց վրայ աստիճի բարկութիւն մը կը նշմարուէր, զոր զայեկու կը շանդային: Քիզ մը ետքը բաւական հանգապատութիւն տրեւելով, եկող պատգամաւորը կրցան խօսիլ:

Տոն Կարօսի Գործնոյ՝ ամուսնոյն թեւեւ անցած եւ իւր տղան ձեռքէն բռնած՝ ընդունած էր զիրենք։ Եւ այս գրից մէջ՝ պատգամաւորութեան առաւորդին՝ ծերակուտի գահերիցուն խօսքին կը սպասէր։

«Տէր գահերեց, ըսաւ Սաեհն՝ սակաւիկ մի հանդադարութիւն տիրելէն ետքը, քաղաքին մէջ լուր տարածուեր է, որ եթէ գահերիցութեան ընտրելի ըլլալէն ետ չէք կենար, ձեր կենտրոնը վտանգի մէջ է։ Քիչոյի բնակիչներ խառնած են եւ երբ լսեցին թէ ձեր ամուսինն սեղանի վրայ նստանկ մը գտեր է, որուն մէջ ձեր կենար մահ սպառնացեր են, ալ աւելի մեծցաւ ժողովուրդան խռովութիւնն։ Տէր գահերեց, արդ կը հարցընե՞ք ձեզի թէ երբեք այս այսպէս է։»

«Այս լուրը ժողովուրդան մէջ ինչպէս ամուս։»

«Արեւն տեղակալ Ալեկրա յառաջ անցաւ։ «Այս առաւօտ» այս լուրը զօրանցին մէջ տարածուեցաւ, եւ պաշտօնականներն ու զինուորները կը ցնական, որ գահերեցն իրենց սրայն ու սուրինն հոգնաւոր տակ ապակին։ Ես այս լուրն առնելուս պէս՝ զինուորանոց անպարտքի։ Եւ ոչ միայն առնող հէտ միաբանեցայ, այլ նաեւ ուսարկացայ որ զօրանոցն իւր այս բարձանքն Չեղի խնցընելու զիս միջնորդ զննարդի։»

«Զինուորացոյն ինչպէս տարածուեցաւ այս լուրը։»

«Այսրիեան մը լուսութիւն տիրեց. ոչ ոք կը բացաւ տեղեկութիւն տալ։»

«Բիշէկտըր գահերեցն իւր լարեր պաշտօնականներ զարձակ եւ զինքն մեղմով յանդիմանեց բնութիւն։ «Խմենէ, խմենէ, վաղ առնեցա՞մ վստահութիւնս շարքաւոր կը գործածես։»

«Ուրեմն ստոյգ է լուրն որ ըսաւ քաղաքին կառավարը՝ Սալապար։»

«Տէր գահերեց, պատասխանեց խմենէ, այս ինչբոյս մէջ զիս գովէք թէ պարտաւք, ինծի համար նոյն բանն է։ Չեր գրուին ինծի շատ թանկագին է։ Է՞՞՞՞՞ կրնար լսել երբ կը տեսնեմ թէ զայն մարդապաններու ձեռքը կը մտնէք։ Անոնց մի ըլլաւ շեմ գիտեր, բայց հիմայ իրենք գիտեն, որ եթէ զքեզ մեռցնեն՝ ժողովուրդը զերեւել պիտի յոյստնէ։ Ես այլապէս միայն կրցայ ընել։ Մնացածը Գաւթ՝ Քիչոյի ժողովուրդան եւ զօրաց հէտ հողապէր։ Երանի թէ սպիտակները ծանշտայի իրենց երակալը մէջ կաթիլի մ'արանն չէր մնար, եւ իրենց աները քար թաքի վրայ չէր գտնուեր։ Եթէ՞ այսմ պակեցայ, Տէր գահերեց, պատժե՞ցէ՞ զիս։ Ինչ պատժե՞ք որ տաք ինծի՝ երեք պիտի չկարենայ հաւատարիլ այն ուսարկութեան, զոր զգաւի երբ տուած լուրս եւելտրական կայծի պէս ամբողջ զօրանոցը ցնցեց։ Մտանաւոր թէ, այն վայրկեանն ինձի համար նոր կենարք մըն էր. բնաւ անանց զանապաղութիւն չկար։ մի եւ նոյն խորհրդով վառուած էին պաշտօնականներն ու զինուորները. մրկվայոց հղովանածաւ ծով կը նսնանէին, որ իւր փրփուրն անշնչելով ու գոչելով երկրէն կը քորարարընէ։ «Կարսիային երթման, երթմանը, կը լսուեր չորս կողմանէ, մեր մարմիններն թող իրեն

համար պատնէջ ըլլան։» Եւ երբ զօրաց հասանք զօրանոցն դուրս ոտղեց, եւ քաղաքացիք իրն իմացան, վաճառականն իւր խանութը՝ գործաւորն իւր գործանոցը թող տուած՝ եկան մոլեխ հեռ միացան։ Եւ հա՛մ գահերիցուն կենտրոնը պահպանելու համար Քիչոյի ժողովուրդն ու զօրքը հոս կ'անւէ։»

«Խմենէ, գոնեց Տոննա Մարիանա պաշտօնակալին ձեռքը բռնելով, ստուգիւ ամուսնոյն արժանաւոր բարեկրօնեալն ու։»

«Էդուատորի բնակչաց սէրն իւր նպատակին հասաւ, կրկնեց խմենէ։ Հիմայ, Տէր գահերեց, ձեզի կ'իյնայ անոնց արդար բարեկրօնութիւնը հանդարտեցընել։»

«Չենք կրնար հանդուրժեւ, որ հաշարու սպանողաց գաղցին ըլլայ ազատ ընտրութեան սահմանը գծողն, ըսաւ ծերակուտի գահերեցն։ Ի՞նչ մէտեղ էլաւ, հարկ է որ վտանգին առջեւ ստանալու միջոցներուն վրայ խորհնիք։»

«Ահաւասիկ թանաք, գրե՛ւ եւ թուղթ. քաղաքը պաշարման վիճակի մէջ գնելու հրամանադիրն ստորագրեցէք, ըսաւ Ալեկրա։»

«Գահերեցին շրթանքը վրայ ցաւով խառն ժպիտ մը նշմարուեցաւ։»

«Չեր ծիծաղը կ'իմանամ, շարունակեց Ալեկրա սատակութեամբ. բայց պաշարման վիճակ ըսածնիս բռնութիւն մը չէ, այլ ընդհակառակն աշխուստիս մարգկան սրտին վրայ ճնշող ծանր քարք մեկդի առնելու միջոց է։ Բովանդակի Քիչոյ քաղաքն անհանգիստ եղաւ, երբ լսեց թէ մարդապաններու զաղաւթի ընկերութիւն մը կայ, որ ոչ թէ միայն Կարսիայի կենաց այլ նաեւ քաղաքին խաղաղութեան եւ զարգացման ալ կը սպառնայ։ Ուստի ժողովուրդն ամենայն սիրով կ'ողջունէ ինչ եւ ի՞նչ կարգադրութիւն, որ անոնց դէմ կը գործադրուի։»

«Ալեկրա, պատասխանեց Կարսիա յատակ ձայնիւ, զինուորականի պէս կը խօսին։»

«Կը սխալիք, գահերեց, ըսաւ Փրանկիստ Սալապար խօսքին մէջ նեւառելով. ժողովուրդն ալ զինուորաց պէս կը մտած եւ կը զգայ, ամեն կը համարելի ինձի, եթէ ես քաղաքացիս մէջ ժողովուրդն ալ զինուորաց պէս բարկացած չլլար։ Թող զօրքը մեկդի քաղաւի եւ հարցուէ՛ք ժողովուրդն ուզածն ամենքն միաբանեալ — «Հրամանապետութիւն, պիտի պատասխանեն։»

Ասոր վրայ սենեկին մէջ գտնուողներն ի նշան հաւանութեան, սկսան աղաղակ բռնալ։ Բայց օրինակին հետեւեցան օրահներու եւ սանդուղներու վրայ կ'ենցողներն։ Տրապարակին մէջ եղողներն այս լսելով՝ նոր ետանդեմք սկսան գոչել։ Դեռ աղաղակն կը շարունակուի, երբ հետեւակ զօրաց հրամանապետը փառաւորն ու թէյը ժողովուրդը ճեղքելով յառաջ կու գար։ Փառաւորնա՝ Կարսիայի հին բարեկրօններն էր, եւ իրարու հետ շատ կը տեսակցէին։ «Կարսիա, գոնեց փառաւորնա, Կարսիա, այս ծանր վայրկեանին տկար մի գտնուեր։ Կաղաքիմ ծանր հրամաններն ստոր. զարկ ցուէ՛ւ առաջակց բոյնը։ Կորսուին մտանիւղ. կապիւնաւորն կամ բանաւ եւ կամ արտօրը։ Քու կենարք տրուութեան կենարն է։ Ո՛րչէ՛ք ըսած բարեկարգութիւններդ։»

կինը եւ որդեակդ յիշէ՛: Այն տոմսակին ստորագրութիւնը տեսնե՛ք: Ի կախազան մասնիշխները, և Ռէյդի խոսքերուն պատասխանը կատաղածայն ազդակ մ'եղաւ:

«Բնաւ չեմ՝ տարակուսիր որ ծերակոյնս իւր հաւանութիւնը չի գնաոր, բայց Սաեւը, գահերիցուն իւր կենաց ապահովութեան համար բնած աւան կարգադրութեանցը:»

«Մերին բարեկամը, բայց վերջապէս Կարսիւ, թող պիտի չուտք որ ես ալ խօսիմ: Զեր սիրայ եւ հաւատարմութեան ցոյցերն չեն լինար:»

Ամօթագրութիւնս խորին լուսութիւն տիրելով, գահերեց բուռ. «Ըստ սրբախ եմ՝ Բիդդիի ժողովրդական սիրոյն եւ զօրաց պատարասականութեան վրայ, բայց մտածեցէք մէյ մը, որ իմ պաշտօնս է՝ ո՛ր թէ հայրենեաց օրէնքներն ի կախ պահել, այլ միշտ գործադրել ապա: Եւրոպայի սահմանագրութիւնն հաստատուն պահելու երրորդն երրորդն եմ. եւ Աստուծոյ օգնութեամբ պիտի ջանամ որ այս երբման հաւատարմութեամբ յերեք չեմ կրնար յանձն առնել, որ գահերիցուն կենաց ապահովութեան համար՝ զարգացող ապաստութեան վնաս հասնի: Հեռու ըլլալ ինծեմ՝ հին եւ նոր բռնատուրաց այս դիւքսեր վարմունքը: Եւրոպեաց թուրքն հրատարակ գործը մըն է, որուն վրայ Աստուծոյ եւ խղճին հետ կը խորհրդակցիմ: Առաջին պահերիցուն ընտրութեան ապաստութիւնն պիտի պաշտպանեմ, եթէ ես եւ եթէ ուրիշ մէկն ընտրուի: Ինչպէս որ տէրութեան զօրծոց գլուխը մնալու համար՝ օրինաց ցուցած ճաշակն իմ խոտորիք, նոյնպէս չեմ կրնար ձեռք վարկառել բռնադատ եւ ոչ մէկ որ այն օրինաց զօրութիւնն՝ որուն վրայ այս երկրին բնակչաց ապաստութիւնն յեցած է: Այն ատեն միայն բռնութիւն կը գործածեմ, երբ տեսնեմ որ հպատակողը օրինաւոր պատերազմութեայ ապրիլ՝ ապաստութեան զօր բանան. եւ այնչափ ժամանակ միայն կը գործածեմ՝ մինչեւ որ խաղաղութիւնն հաստատուի: Ընտր համար պատերազմին յառաջ պատերազմի վիճակ չեմ՝ հրատարակեմ:»

Հոս քիչ մը կենայէն ետեւ՝ խօսքն այսպէս յաւաք տարաւ: «Իսկ իմ կենացս՝ ձեր ամեն մեկուն կենացը պէ՛տ օրինաց պաշտպանութեան տակ եւ Աստուծոյ ձեռքն է: Ասոր վրայ կը վստահիմ, եթէ կենացս պիտի զոհուի, թող այս երկրին ապաստութեան եւ բարօրութեան համար զոհուի. բայց չեմ ուզեր որ ետեւէս բնեն թէ՛ իմ կենացս ապահովութեան համար զերկր ըրի այն ապաստութիւնն՝ զոր կենաց շափ պաշտպանելու երբեքմ ըսած էի:»

«Տե՛ր գահերեց, բայց գործակալ Ռաֆայէլ Սաեւը, խնդիրը միայն Զեր կենաց վրայ չէ, այլ նաեւ տէրութեան խաղաղ զարգացման վրայ:»

«Այս օրինաց հոգեմասնութեան տակ, պատասխանելու Կարսիւ խօսքն ընդմիջելով, մինչեւ հիշալ զարգացում եւ յառաջացում այս տէրութեան, այսուհետեւ ալ կը զարգանայ: Սակայն առանց օրինաց վնաս հասցնելու՝ կենացս ապահովութեան համար կարեւոր եղածն է՝ կրնեմ: Պահպանեմ երբեքմ շտապընէլ, հետս միշտ ստիկան կը շրջեցնեմ. եւ բարեկամաց կ'ազգայեմ որ քովս չհե-

ռանան: Աւտի հանգարտ ու հանգիստ եղեք, այս ամէնը կ'ընեմ: Ո՛վ արը, շնորհակալ եմ ձեր ցուցած սիրոյն եւ հաւատարմութեան. բայց եթէ ձեր ապաստութիւնն ալ Կարսի Մարենդին համար զոհե՛ն ուղեք, ան ատեն հարկ է որ Եւրոպայի հաւատարկութեան գահերեցն սոք իշխ եւ Կարսի Մարենդի համար որ այն զոհը չընդունի: Գահերեցն իւր պարտքն ըստ եւ Կարսի ձեռք շնորհակալ կ'ըլլայ: Աւտի, սիրելիք, ձեր գործերուն քաղեք, իսկ դուք, զինուորը, զօրանց գործիք խաղաղութեամբ: Քիչ մը լուսութիւն պահելէն ետեւ շարունակեց: Առանց վրայի պատերազմ մըն եր այս, որուն վրայ աշխարհ պիտի չհասնայ զարմիլ: Փառք Աստուծոյ, յաղթող էլայ:» Այս խօսքերն այնպէս կամայ խօսեցաւ, որ ամուսնէն զատ մէկը լսեց:

Եկողներն սկսան կամայ կամայ երթալ: Իսկ մենաւ ալ երթալու կը պատրաստուի, բայց գահերեցն նշան ըրաւ որ կենայ:

Գահերեց փախուեցան: Կարսի խիմնէնսին ջովը գնաց եւ ձեռքը բռնեց: «Խիմնէն, գահն որդւոյ պէս վարուեցար հետս: Գլխուս սպանացող փառազէն զիս ապանելու համար ձեռքդ եկածն ըրի: Եթէ բովանդակ սեղս վատարկած չըլլայիր, այս մեծ բարեկամական սիրով պիտի վստաջեիր: Բայց պաշտօնիդ պատճառաւ ընդ յայտնած ծածուկ մէկ զբուժիչը հրապարակ հանեմ եւս: Գահերեցն սասոր չի կրնար ներել. միշտ բարեկամս կը մնաս սակէ վերէն ալ, բայց պէտք է որ պաշտօնիդ հրաժարեմ:»

«Ի՜նչ կրեա, Գահերեց, գոչեց Տոննա Մարիան, այսպիսի աքլուական վարմունք մը այնպէս կը վարձարեաւ:»

«Դ՛հ, պատասխանեց Խիմնէն ժպտելով, այս պատճառն չեմ վստահ: Գահերիցուն կենացն եւ տէրութեան բարօրութիւնն պաշտպանելու իրաւունքն այսպէս արժեք գնով չեմ ծախի: Այս սուրն, որ թերեւս գահերիցուն կենացը պաշտպանելու որոշումն է, երբեք կամաւ ձեռքս չեմ ձգեր:»

«Խիմնէն, կրկնեց Մարենդի խոտութեամբ, այս անհնազանդութիւնն է:»

«Տե՛ր գահերեց, օրէնքներն դեռ ի պօրութեան են. եթէ պաշտօնն շարաշար գործածած եմ, թող զինուորական գաղտնասանը կարգալ վճիռու:»

«Ի՛նչ լսեմ վճիռը. բայց կ'ուզեմ որ միշտ բարեկամս մնա:»

«Հանգարտութեամբ յանձն կ'առնու՛մ այն ատեն վճիռն կ'ընելով՝ Խիմնէն ծռեցաւ եւ սեւեկէն գոչու ելաւ: (Ընթանալիք):»

ՅՅՈՒՆԵՅՈՒՆ

ՆՈՐԱՆՈՒՐԷ

Նոր տնայն թնայնութիւն մը:

Ա ի՞նչ որն անուն ելեկարացան նոր տնայն թնայնութիւն մը գտած է՝ որով կարելի է պատերազմական նաւու մը բոլոր նաւաստիքն անդալ ընել եւ